

4. Малкина-Пых И.Г. Психология поведения жертвы / И.Г. Малкина-Пых. – М. : Эксмо, 2006. – 1008 с.
5. Мудрик А.В. Социализация человека : [уч. пособ. для студ. высш. учеб. заведений] / А.В. Мудрик. – М. : Издат. центр "Академия", 2004. – 304 с.
6. Одинцова М.А. Субъективные и объективные факторы виктимизации россиян и белорусов / М.А. Одинцова // Психологические исследования. – 2012. – № 1(21). – С. 5-7.
7. Ривман Д.В. Виктимология / Д.В. Ривман, В.С. Устинов. – СПб. : Юридический центр "Пресс", 2004. – 332 с.
8. Франк В.Л. Виктимология и виктимность / Л.В. Франк. – Душанбе : Таджикский гос. ун-т им. В.И. Ленина, 1972. – 113 с.
9. Христенко В.Е. Психология жертвы / В.Е. Христенко. – Х. : Консум, 2005. – 256 с.
10. Шнайдер Г.Й. Криминология / Г.Й. Шнайдер. – М. : Щит, 1994. – 376 с.

УДК: 159.93-057.875+378.015.3

ПСИХІЧНА ДЕПРИВАЦІЯ – ПОРУШЕННЯ НОРМАЛЬНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЮДСЬКОЇ ПСИХІКИ

Терлецька Ю.М.

Здійснено науковий аналіз підходів до визначення сутності й змісту психічної депривації як самостійного явища. Доведено, що психічна депривація людини не є її психічним станом, а відображає факт недорозвитення або несформованість чи руйнування певних параметрів складових психіки людини, або часткову чи повну їхню відсутність у ній, що перешкоджає її нормальному функціонуванню.

Ключові слова: депривація, психічна депривація, психічний стан, складові психіки людини, параметри складових психіки людини.

Осуществлен научный анализ подходов к определению сущности и содержания психической депривации как самостоятельного явления. Доказано, что психическая депривация человека не является его психическим состоянием, а отражает факт или недоразвития, или несформированности, или разрушения некоторых параметров составляющих психики человека, частичное или полное их отсутствие в ней, что препятствует ее нормальному функционированию.

Ключевые слова: депривация, психическая депривация, психическое состояние, составляющие психики человека, параметры составляющих психики человека.

The scientific analysis of the ideas concerning the definitions of the essence and the contents of the psychic deprivation as a definite phenomenon is done. It

is proved that the psychic deprivation is not the psychic state of a human being but it reveals the facts of underdevelopment, underformation or breaking some psychic structures in human psyche. The partial or full lack of these structures in psyche which interferes its normal functioning is shown in the article.

Key words: *deprivation, psychic deprivation, psychic state, psychic components, underformation of psychic components, destroying psychic components, lack of psychic components.*

Постановка проблеми. Нині у психологічній науці немає однозначного визначення сутності й змісту психічної депривації людини. Найчастіше у психології психічну депривацію тлумачать як психічний стан людини, що виник унаслідок різних несприятливих впливів, котрі трапляються в життєвих ситуаціях. Тут, безсумнівно, беруть за основу результати, викладені чехо-словацькими вченими Й. Лангмейером і З. Матейчком у першій фундаментальній праці з проблеми психічної депривації "Психічна депривація в дитячому віці" [8]. Однак пояснити доказово з психологічних позицій вплив психічної депривації, як вияву відповідного психічного стану, на вчинки, поведінку і життєдіяльність людини дослідники не взялися. Вочевидь, психічна депривація – більш складне психічне явище, ніж психічний стан. Та й навіть згадані перші дослідники психічної депривації – Й. Лангмейер і З. Матейчек – піддали сумніву точність свого визначення психічної депривації. Вони пишуть: "У визначенні ми говоримо про "психічний стан". Ми його розуміємо не в якості чогось незмінного і постійного, однак не знаємо, як краще виразити ту актуальну душевну дійсність (виділено нами – Ю.М.), котра виникає шляхом відповідного специфічного процесу (викликаного у нашому випадку стимулюючим об'єднанням) і котра являється основою або внутрішньою психічною умовою відповідної специфічної поведінки (у нашому випадку деприваційних наслідків" [8, 19-20]. Тому розкриття реальної сутності й змісту психічної депривації потребує подальшого наукового пошуку.

Аналіз стану дослідження проблеми. Аналіз стану дослідження психічної депривації свідчить про те, що терміном "депривація" (від англ. deprivation), котре означає позбавлення, втрату, одними з перших скористалися З. Фройд і Р. Шпіц, описуючи вияв материнської депривації [20]. Слово перетворилося в термін, котрим вони позначили ситуацію раптового відлучення дитини від матері, внаслідок чого в житті дитини виникли такі зміни, що мали для її особистості руйнуючі наслідки.

Проте поняття "депривація" було відсутнім тривалий час як у словниках зарубіжних країн, так і у вітчизняних. На наш погляд, однією з перших закордонних праць, в котрій депривація розглядається як серйозна багатогранна психологічна проблема, є вже згадана праця Й. Лангмейера і З. Матейчека [8].

Що стосується колишнього СРСР, країн пострадянського періоду, то чи не вперше це поняття згадується в статті "Російської педагогічної енциклопедії", котра вийшла у 1993 році та присвячена дитячій депривації [17]. В українських виданнях про депривацію як психологічну проблему почали вести мову лише на початку ХХІ століття, передусім, у психологічній енциклопедії [16, 18].

Більшість дослідників під психічною депривацією розуміють психічний стан людини, що виник унаслідок незадоволення певних потреб [1; 5; 8; 13 та ін.]. Так, Й. Лангмейер і З. Матейчек пишуть: "Психічна депривація є психічним станом, котрий виникає в результаті таких життєвих ситуаціях, де суб'єктові не дано можливості для задоволення деяких його основних (життєвих) психічних потреб достатньою мірою і впродовж достатньо тривалого часу" [8, 19]. Тут йдеться про втрату чогось такого, що необхідно індивіду для задоволення певних важливих потреб.

Саме таке розуміння психічної депривації подано в українській психологічній енциклопедії [16, 18].

На прямий зв'язок між депривацією і психічним станом людини також вказують сучасні українські дослідники Я.О. Гошовський [5, 109] і А.М. Маслюк [13, 63]. Приміром, останній пише: "Феномен депривації ми розуміємо як психічний стан, що виникає в результаті обмеження можливості в задоволенні основних психічних і особистісних потреб" [13, 63].

Як бачимо, тут мова вже йде про "обмеження можливості в задоволенні основних психічних і особистісних потреб" (виділено нами – Ю.М.). Далі автор пояснює сутність деяких видів депривації. Наприклад, про фізіологічну депривацію він пише: "У фізіологічно депривованій особистості, котра існує в замкнутому, блокуючому середовищі, основні вітальні потреби, можуть зміщуватися й видозмінюватися найважливіші складові її психоструктури, що культивує антисоціальні поведінкові тенденції. Мотивація такої людини зводиться до нужди, вітальної потреби у їжі" [13, 89].

На нашу думку, навіть у фізіологічно депривованій особистості, не завжди зміщуються й видозмінюються "найважливіші складові її психоструктури" (виділено нами – Ю.М.), а тим більше вона не завжди культивує "антисоціальні поведінкові тенденції" (виділено нами – Ю.М.). Приміром, добровільне голодування пустельників, ченців, хворих з метою лікування, вимушене голодування жителів населених пунктів, котрі знаходяться в облозі ворогів, та ін. Якщо все-таки зміщуються й видозмінюються "найважливіші складові" психоструктури депривованій особистості, то це, по-перше, означає, що вони у будь-якому випадку є первинними у відношенні до того чи іншого психічного стану людини. По-друге, виникає питання, яким чином здійснюється вплив цих змінених "психоструктур" на формування того чи іншого психічного стану? Чи лише психічна депривація впливає на його формування? Якщо припустити, що психічна депривація спричиняє

той чи інший психічний стан, то виходить, приміром, що у випадку виховання дитини без батьків, він триває все життя?! Тоді знову ж таки виникає питання, який зміст цього "постійного" психічного стану?

Все це свідчить про те, що психічну депривацію людини не можна звести до її психічного стану, на нашу думку, вона є більш складним психічним явищем. Залишаються не дослідженими питання зміни параметрів складових психіки депривованої людини, а також ефективності її функціонування при таких змінах та ін. Тому метою нашого наукового пошуку є: 1) аналіз взаємозалежності між психічною депривацією і психічним станом людини; 2) в'яснення впливу психічної депривації людини на ефективність функціонування її психіки.

Основний зміст. Дослідники, не зважаючи на те, в якій площині та під яким кутом розглядають депривацію, на нашу думку, випустили з поля зору найголовніше – людську психіку, в котрій реально відбуваються зміни внаслідок незадоволення потреб: виникнення чи усунення, затримка розвитку, розвиток чи регрес, формування чи руйнування певних параметрів її складових.

Це підтверджують і прихильники когнітивного напрямку, котрі бачать причину відставання розумового розвитку дітей у бідності середовища. У депривованих дітей не формуються "стратегії дій", під котрими розуміють правила, необхідні для ефективних рішень і поведінки, а також "моделі середовища", тобто схеми, що формуються в результаті повторюваних явищ середовища. У результаті діти мають труднощі в оцінці ситуацій, у переносі минулого досвіду в нові умови, не вміють ефективно розв'язувати проблеми. У цьому випадку мова йде про несформованість, недорозвинення необхідних параметрів складових їхньої психіки внаслідок впливу психічної депривації, а не про їх психічні стани. Це ще раз підтверджує нашу думку, що в таких дітей передусім у достатній мірі не формуються, не розвиваються складові психічних процесів, психічних властивостей і психічних утворень.

Оскільки депривація спричиняється змінами у людській психіці (інакше бути не може), то це психічна і тільки психічна депривація. Тому слід вести мову про психічну депривацію як центральне, визначальне та ієрархічно первинне поняття, а всі інші депривації – її видами і підвидами.

Виходячи з того, що різні види й підвиди психічної депривації в житті людини реально трапляються одночасно і разом з цим на неї діють ще багато інших внутрішніх та зовнішніх чинників, навіть тимчасових, ситуативних, то функціональний психічний стан у будь-якому випадку не залежить лише від психічної депривації. Отже, психічна депривація не є психічним станом.

Передусім зазначимо, що психічні стани людини стали об'єктом наукового дослідження порівняно недавно, точніше після виходу в світ у 1964 році книги М.Д. Левітова "Про психічні стани людини" [9].

Проте до цього часу, незважаючи на те, що наявний значний емпіричний матеріал, багато теоретичних питань стосовно психічного стану залишилися без відповіді. Однак, на сьогодні вченими доведено, що психічні стани людини виникають унаслідок взаємодії психічних процесів, котрі протікають у певний період часу, з її психічними властивостями і психічними утвореннями. Тому психічна депривація насамперед призводить до зміни параметрів психічних процесів, психічних властивостей та психічних утворень, а вже вони залежно від умов спричиняють той чи інший психічний стан людини.

Для доведення цього твердження, насамперед, звернемося до праці М.Д. Левітова [10]. У ній дослідник підкреслює: "Визначення психічного стану як особливої психологічної категорії формулюється так: це – цілісна характеристика психічної діяльності за певний період часу, яка показує своєрідність протікання психічних процесів у залежності від предметів і явищ дійсності, що відображаються, попереднього стану і психічних властивостей особистості [10, 31]. Звідси виходить, що психічний стан людини виникає на основі своєрідності протікання її психічних процесів, вияву психічних властивостей та попереднього психічного стану.

Далі М.Д. Левітов робить деякі важливі застереження, котрі підтверджують нашу думку, а саме: 1) "Поza психічними процесами немає і не може бути ніяких психічних станів" [10, 32]; 2) "Психічні стани тісно пов'язані з індивідуальними особливостями особистості" [10, 32].

На залежність психічного стану від психічних процесів, психічних властивостей і психічних утворень особистості указує низка дослідників. Так, Л.В. Куліков, розкриваючи сутність і функції психічних станів, пояснює: "У психічному стані відображені інтегральна динаміка психічних процесів, актуальні фази зміни (і розвитку) організму, окремих сфер особистості в цілому" [7, 43].

О.О. Прохоров, аналізуючи поняття "психічний стан", підсумовує, що він, "як явище характеризується цілісністю, являється реакцією особистості на зовнішні та внутрішні стимули, служить проміжною ланкою між процесами і властивостями особистості та пов'язаний з ними, на деякий час характеризує своєрідність психічної діяльності та має певні часові межі" [15, 36].

І.І. Часнокова пише: "Стосовно психічного процесу психічний стан виступає способом його організації у певний період часу" [19, 21].

Академік С.Д. Максименко щодо психічного стану пише: 1) "Психічні стани – психологічна характеристика особистості, що відбиває її порівняно тривалі душевні переживання... Яскравим прикладом психічного стану є настрій. У ньому відбивається загальний емоційний тонус людини, який може утримуватися протягом більш чи менш тривалого часу і має, загалом, чітко виражену, однорідну психічну модальність" [12, 56]; 2) "Психічний стан – поняття, що використовується

для умовного виділення в психіці відносно статичних, перманентних моментів" [12, 56]. Далі автор розгортає свою думку: "На відміну від поняття "психічний процес", що підкреслює динамічні моменти психіки, і поняття "психічна властивість", що вказує на тривалість проявів психіки людини, психічні стани визначаються їх закріпленістю і повторюваністю в структурі психіки людини" [12, 56]; "Психічні стани тісно пов'язані з індивідуальними особливостями особистості" [12, 56].

А вже у своїй монографії "Гене́за здійснення особистості" С.Д. Максименко доходить висновку: "Дійсне розуміння психічних станів лежить, на наш погляд, не в площині станів як таких і систематизації, а в аналізі їхньої динаміки, розвитку і зв'язків з іншими психічними явищами. Вже згадувалось, що психічний стан являє собою концентроване й синтетичне відображення всіх психологічних особливостей особистості" [11, 200].

З цього ми можемо також зробити висновок, що і психічний стан людини також виникає "через внутрішні, суб'єктивні умови, що складаються в людині". Такими умовами є протікання психічних процесів, вияв психічних властивостей та психічних утворень.

Щодо психічної депривації, то вона, по-перше, не є лише ситуаційною; по-друге, може не мати певних часових рамок, а виявлятися з більшою чи меншою силою протягом подальшого життя людини після її виникнення (відсутність материнської ласки, приміром, унаслідок смерті матері після родів, діти-Мауглі, тривале голодування унаслідок війни чи голодомору, виховання у дитячому будинку та ін.).

На цьому під'рунті можна зробити висновок, що у відношенні до психічних процесів, психічних властивостей і психічних утворень психічний стан виступає відображенням їхнього інтегрованого впливу в певний період часу. Це підтверджує Т.С. Кириленко, яка доходить висновку, що "у психічних станах відбувається поєднання, злиття характеристик психічних процесів і властивостей особистості" [6, 379].

Згідно концепції психіки і психічного М.Й. Варія, "психічні стани – це різні види інтегрованого відображення людиною взаємодії внутрішніх і зовнішніх психічних впливів у певний статичний відрізок часу" [2, 126]. Далі автор пише: "Психічні стани виникають при накладанні псі-енергії психічних процесів, які протікають у цей момент, на властивості людини" [2, 126].

Все це ще раз вказує на те, що психічна депривація не може бути психічним станом, оскільки передусім вона спричиняє зміни параметрів складових психіки людини (психічних процесів, психічних властивостей і психічних утворень), а вже ті, своєю чергою та разом з іншими чинниками впливають на формування того чи іншого психічного стану людини. На це вказує велика кількість емпіричних досліджень пси-

хічних станів людей у різних видах діяльності, особливо екстремальної (3; 14; 18 та ін.).

Отже, реально певний психічний стан людини залежить від психічних процесів, що протікають у даний час, і накладаються на її психічні властивості та психічні утворення. Тому при одних і тих самих деприваційних умовах та формах депривації психічний стан людини може бути різним. Наприклад, двоє дітей є ізгоями у шкільному класі, тобто знаходяться в однакових деприваційних умовах, проте одна дитина впадає в депресію, плаче, страждає, просить батьків перевести її в іншу школу (є випадки і самогубства на цьому під'рунті), а друга не лише чинить опір своїм кривдникам, а й стає агресивною, мстить їм, сама знущається над ними. Інший приклад, чернець, що присвятив себе служінню Богу і усамітнився від людей, переживає інші психічні стани, ніж злочинець, котрий відбуває покарання в одиночній камері.

Оскільки зовнішнє середовище (природне, соціокультурне, духовне, емоційне та ін.) впливає на розвиток психіки людини, загалом на особистість, то відсутність впливу деяких їхніх чинників на них призводять до того, що у психіці людини просто не формуються (не розвиваються) чи формуються (розвиваються) не повністю, певною мірою, частково або викривлено деякі параметри складових психічних процесів, психічних властивостей та психічних утворень. Приміром, на депривацію, як головну причину виникнення затримки розвитку дитини, вказував Л.С. Виготський [4].

На нашу думку, деприваційні умови та форми психічної депривації передусім впливають на зміст і характер формування чи руйнування параметрів складових психічних процесів (відчуття, сприйняття, пам'яті, мислення, уяви), психічних властивостей (характеру, здібностей, спрямованості та ін.), психічних утворень особистості (знань, навичок, умінь, звичок, психомоторики, стереотипів, ціннісних орієнтацій, псі-програм свідомості, самосвідомості та ін.), внаслідок чого вони не розвиваються, розвиваються уповільнено, частково чи викривлено. А психічний стан людини є похідним від них.

Отже, деприваційний процес, деприваційні умови і форми психічної депривації, як зовнішнє психічне, впливають безпосередньо на психічні процеси, психічні властивості та психічні утворення людини, а вже їх інтегральна взаємодія спричиняє той чи інший її психічний стан.

Звідси, на нашу думку, психічна депривація – це недорозвинення або несформованість чи руйнування певних параметрів складових психіки людини, або часткова чи повна їхня відсутність у ній, що перешкоджає її нормальному функціонуванню.

Під параметрами складових психіки ми розуміємо змінні показники й ознаки психічних процесів, психічних властивостей, психічних утворень і психічних станів людини.

Отже, про психічну депривацію (певний рівень її розвитку) можна говорити лише тоді, коли у психіці людини не сформувалися повністю (відсутні), чи сформувалися частково або викривлено, чи зруйновані певні параметри психічних процесів (показники й ознаки відчуття, сприйняття, пам'яті, мислення, уяви, волі, емоцій, почуттів), психічних властивостей (показники й ознаки характеру, здібностей, спрямованості, чутливості, вразливості, емоційності, ригідності, реактивності та ін.), психічних утворень (показники й ознаки знань, навичок, умінь, ціннісних орієнтацій, стереотипів, переконань, пси-програми поведінки і діяльності, образу "Я", свідомості, самосвідомості та ін.) внаслідок повного чи часткового незадоволення потреб. А коли параметри складових людської психіки змінені, тобто не відповідають нормативним, то порушується нормальне її функціонування.

Висновки. Таким чином, психічна депривація – це недорозвиження або несформованість чи руйнування певних параметрів складових психіки людини, або часткова чи повна їхня відсутність у ній, що перешкоджає її нормальному функціонуванню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ануфрієва Н.М. Соціальна психологія : навч.-метод. посіб. / Н.М. Ануфрієва, Т.М. Зелінська, Н.О. Єрмаков. – К. : Каравела, 2009. – 216 с.
2. Варій М.Й. Психологія особистості : навч. посіб. / М.Й. Варій. К. : Центр учбової літератури", 2008. – 592 с.
3. Варій М.Й. Морально-психологічний стан військ, його оцінка та підтримка на високому рівні : монографія / М.Й. Варій / відп. ред. Л.В. Сохань, Л.Ф. Бурлачук. – Л. : ВВПДУ"ЛП". – 311 с.
4. Выготский Л.С. Собрание починений : в 6 т. // Детская психология / [под ред. Д. Б. Эльконина] / Л.С. Выготский. – М. : Педагогика, Т. 4. – 1984. – С. 243-385.
5. Гошовський Я.О. Становлення образу Я в підлітків школи-інтернату в умовах депривації батьківського впливу : дис.... канд. психол. наук: 19.00.07 / Гошовський Ярослав Олександрович. – К., 1995. – 177 с.
6. Кириленко Т.С. Афективна сфера особистості / Т.С. Кириленко // Психологія : підручник / Ю.Л. Трофімов, В.В.Рибалка, П.А.Гончарук та ін. ; за заг. ред. Ю.Л. Трофімова. – [3-тє вид., стереотип.] / – К. : Либідь, 2001. – С. 337-382.

7. Куликов Л.В. Сущность и функции психического состояния / Л.В. Куликов // Психология состояний. Хрестоматия / [сост. Т.Н. Васильева, Г.Ш. Габдреева, А.О. Прохоров] / под ред. А.О. Прохорова. – М. : ПЕР СЭ ; СПб. : Речь, 2004. – С. 39-47.

8. Лангмейер И. Психическая депривация в детском возрасте / И. Лангмейер, З. Матейчек ; пер. Г.А. Овсянникова. – [изд. 1-е, русск.]. – Прага : ЧССР ; Авиценум. Медицинское издательство, 1984. – 334 с.

9. Левитов М.Д. О психических состояниях человека / М.Д. Левитов. – М. : Просвещение, 1964. – 342 с.

10. Левитов Н.Д. Определение психического состояния / Н.Д. Левитов // Психология состояний. Хрестоматия / [сост. Т.Н. Васильева, Г.Ш. Габдреева, А.О. Прохоров] ; под ред. А.О. Прохорова. – М. : ПЕР СЭ ; СПб. : Речь, 2004. – С. 31-34.

11. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості / С.Д. Максименко. – К. : Вид-во ТОВ "КММ", 2006. – 240 с.

12. Максименко С.Д. Розвиток психіки в онтогенезі : [у 2 т.] / С.Д. Максименко. – К. : Форум, 2002. – Т. 1 : Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології. – 319 с.

13. Маслюк А.М. Особливості переживання людиною довготривалої фізіологічної депривації (на матеріалах голодоморів в Україні) : дис...канд. псих. наук : 19.00.01 / Маслюк Андрій Миколайович. – К. : Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, 2010. – 231 с.

14. Ответчиков А.В. Психические состояния военнослужащих в особых условиях ведения боевых действий / А.В. Ответчиков. – М. : ГАВС, 1991. – 112 с.

15. Прохоров А.О. Определение понятия "психическое состояние" / А.О. Прохоров // Психология состояний. Хрестоматия / [сост. Т.Н. Васильева, Г.Ш. Габдреева, А.О. Прохоров] ; под ред. А.О. Прохорова. – М. : ПЕР СЭ ; СПб. : Речь, 2004. – С. 34 – 39.

16. Психологічна енциклопедія / [автор-упорядник О. М. Степанов]. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.

17. Российская педагогическая энциклопедия : в 2 т. / [редкол. : В.В. Давыдов (глав. ред.) и др.]. – М. : БРЭ, 1993. – 528 с.

18. Средин Г.В. Человек в современной войне / Г.В. Средин, Д.А. Волков, М.П. Коробейников. – М. : Воениздат, 1981. – 254 с.

19. Часнокова И.И. О тенденции исследования состояний человека в советской психологии / И.И. Часнокова // Психология состояний. Хрестоматия / [сост. Т.Н. Васильева, Г.Ш. Габдреева, А.О. Прохоров] ; под ред. А.О. Прохорова. – М. : ПЕР СЭ ; СПб. : Речь, 2004. – С. 17-23.

20. Шпиц Р.А. Первый год жизни: психоаналитическое исследование нормального и отклоняющегося развития объектных отношений / Р.А. Шпиц, В.Г. Коблинер / [пер. с англ.]. – М. : Геррус, 2000. – 384 с.

УДК 159.922

ПРОБЛЕМА ЕГОЦЕНТРИЗМУ В ЭТИКО-МОРАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Турбан В.В.

В статті розглядається проблема егоцентризму в етико-моральному розвитку особистості. Представлені підходи до трактування й розуміння поняття егоцентризму та його вплив на етико-моральне становлення особистості.

Ключові слова: *егоїзм, егоцентризм, егоцентризм особистості, етико-моральний розвиток, особистість.*

В статье рассматривается проблема эгоцентризма в этическо-нравственном развитии личности. Представлены подходы к трактовке и пониманию понятия эгоцентризм и его влияние на этическо-нравственное становление личности. Анализируются виды эгоцентризма и закономерности этическо-нравственного развития личности.

Ключевые слова: *эгоизм, эгоцентризм, эгоцентризм личности, этическо-нравственное развитие, личность.*

In the article addresses the problem of self-centeredness in ethical and moral development of the individual. The presented approach to the interpretation and understanding of the concept of self-centeredness and its impact on ethical and moral identity formation. Analyzes the types and patterns of self-centeredness ethical and moral development of the individual.

Keywords: *selfishness, self-centeredness, self-centeredness personality, ethical and moral development, personality.*

Актуальність теми даного дослідження є очевидною принаймні з двох причин: перша – це соціально-психологічна специфіка сучасної культури, в якій відбувається формування моральності особистості; друга – це необхідність розв'язання тих суперечностей, які простежуються в психологічних працях, присвячених проблемі егоцентризму.

Звертаючись до ситуації сучасного буття, зазначимо, що нині, в умовах глобалізації, панування масової культури і поширення електронних засобів масової комунікації, спостерігається нівелювання усіх тих ціннісних систем і моральних норм, які ми сприймаємо як традиційні. І в цім контексті, цілком зрозуміло, утруднюється процес моральної соціалізації, адже і сама моральна норма перестає сприйматися як річ непорушна. Відповідно, нівелюється заборонний і настановчий зміст моральних норм. І на нашу думку, егоцентризм в цьому процесі відіграє не останню роль.